

Četvrta cjelina sadrži četiri rada, a naslovljena je »Hrvatskoglagoljski kalendar i sanktoral«. U prvom radu »Pashalne tabele i datiranje glagoljskih kodeksa« (584–617) autorica upozorava na koji način treba uzimati dataciju nastanka hrvatskoglagoljskih kodeksa kao točan podatak. Ističe da u rješavanju toga problema treba u obzir uzeti datume u pashalnim tabelama koji se zatim moraju podudarati s godinom navedenom u kodeksima. U drugome radu pod naslovom »Kronološki elementi u Ročkom misalu« (618–628) prema tablicama u Ročkom glagoljskom misalu iz druge polovice 15. stoljeća pokazuje kojima su se kronološkim elementima sastavljači glagoljskih kodeksa koristili da dođu do prvog dana blagdana Uskrsa. U radu »Kulturnopovijesni sastav glagoljskih sanktorala i kalendara od XIII. do XV. st.« (629–639) autorica, baveći se značenjem hrvatskih glagoljskih misala za razvoj kulturne i društvene povijesti, naglašava da su Hrvati jedini od Slavena trajno čuvali i sačuvali glagoljsko pismo. Analizirajući *Drugi novljanski brevijar* iz 15. stoljeća u radu »Kalendar II. novljanskog brevijara iz 1495.« (640–685) sagledava jezične detalje i pojedinosti o kojima su pavlini vodili računa prilikom sastavljanja spomenutog kodeksa.

U posljednjoj cjelini »Blaž Baromić i njegovo doba. Glagoljski pisari i tiskari« nalaze se tri rada posvećena prikazu života i djelovanja vrbničkog glagoljaša Blaža Baromića, koji je djelovao u Senju. U radu »Kulturni ambijent djelovanja Blaža Baromića« (688–695) sagledavaju se crkvene i društvene okolnosti u kojima su Baromićeva djela nastala. U radu »Blaž Baromić, pisac i tiskar glagoljskih knjiga« (696–700) analizira se sadržaj njegovih rukopisnih pisanih knjiga i tiskanog brevijara. Crkvenim i društvenim okolnostima u kojima su nastali radovi toga glagoljaša opisani su u radu »Kulturni ambijent djelovanja Blaža Baromića« (688–695), dok se u radu »Glagoljaši začinjavci« (701–705) nalaze prilozi o glagoljašima, objavljeni u *Hrvatskom biografskom leksikonu*, nasljednicima senjske tiskare koju je Baromić napustio 1494. godine nakon odlaska biskupa iz Senja, uz čiju je pomoć pokrenuo tiskaru. Naposljedku, na kraju djela nalazi se bibliografija radova (707–710) autorice koja je podijeljena po godinama kad su objavljeni, predmetno kazalo (710–716) i autorsko kazalo (717–722).

Božena Glavan

Josip VRANDEČIĆ, **Borba za Jadran u ranom novom vijeku: mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi**, Filozofski fakultet u Splitu – Odsjek za povijest, Split, 2013., 295 str.

Knjiga Josipa Vrandečića, koju ovdje prikazujemo, rezultat je obrade spisa pohranjenih u Tajnom vatikanskom arhivu koje je zabilježio i dijelom prepisao fra Danijel Zec, franjevac Redodržave istarsko-dalmatinske glagoljaša trećoredaca. Zec je tijekom rada u Vatikanском arhivu obradio gradivo mletačke nuncijature, ali i ostalih veleposlanstava poput bečkoga i madridskoga, ispisujući one dijelove koji se odnose na mletačko-osmanske ratove u Dalmaciji. Ostavština fra Danijela Zeca u kojoj su pohranjeni rečeni spisi nalazi se u Državnome arhivu u Zadru u rukopisnom fondu u pet kutija pod nazivom *Cenni Storici sulla Dalmazia. Raccolti nell'Archivio Segreto Vaticano*.

Nakon Sadržaja (5–6), riječi zahvale (7), Predgovora (9–10) i Uvoda (11–17), prva cjelina knjige (»Bastionska tranzicija«, 19–149) usmjerena je u svojem početnom dijelu (»Osamljena uporišta«, 21–45) na dugotrajnu opsadu Klisa, »ključa Dalmacije«, koji su pape i kliški gospodari (Ludovik II. Jagelović i Ferdinand I. Habsburški) neuspješno pokušavali sačuvati od osmanskih presizanja. U tome razdoblju važno mjesto u mletačko-osmanskim sukobima imale su i borbe oko Herceg-Novog te događanja tijekom Ciparskoga rata (1570. – 1573.), tijekom kojega Osmanlije zauzimaju velik dio zadarskog i šibenskog zaleđa te prisiljavaju Mletačku Republiku na poduzimanje vojne politike koja je zahtijevala znatna ulaganja u ljude, opremu i opskrbu, kao i u novo bastionsko graditeljstvo.

Sljedećih devedesetak stranica knjige posvećeno je »Kandijskom ratu 1645. – 1669.« (47–135). Crpeći vrijedna saznanja iz spisa mletačke nuncijature, ali i nadopunjavajući ih drugim vrelima i postojećim saznanjima historiografije, autor ovdje daje živopisan pregled burnih zbivanja u ratu koji je, unatoč uspješnim (početne godine rata) vojnim napredovanjima generalnog providura Leonarda Foscola, otkrio brojne slabosti mletačke politike i vojne strategije. Osvajanje Ravnih kotara, veliki vojni uspjesi poput pridruživanja Poljica, Makarske krajine, uspješna obrana Šibenika 1647. godine i osvajanje Klisa 1648. godine zapravo nisu donijeli bitne promjene ni konačno rješenje na dalmatinskoj bojišnici. Poslijeratna granica, povučena 1671. godine i nazvana po mletačkom povjereniku Naniju, ukazala je na pukotine u mletačkom vojnom modelu jer je – unatoč golemim ratnim naporima, financijskim izdancima i mobilizaciji plaćeničkih snaga te domaćih teritorijalnih postrojbi – u mletačkoj vlasti ostao tek manji dio osvojenih utvrda (Klis, Novigrad, Solin).

U poglavlju »Kratki predah« (137–149) autor obrađuje kratkotrajno mirnodopsko vrijeme između okončanja Kandijskoga rata i početka Morejskoga rata, ponajprije baveći se diplomatskom stranom mirovnih razgraničenja, kao i mletačkim pokušajima obnove trgovačkih komunikacija.

Drugi je dio knjige naslovljen »Vojni zamah« (151–223) i u svojem središnjem poglavlju obrađuje razdoblje Morejskoga rata (1684. – 1699.) na dalmatinskome području. Tragom spisa mletačke nuncijature razvidna postaje mletačka neodlučnost uoči rata i na samome njegovu početku, kada se Mletačka Republika – zaplašena mogućim habsburškim pretenzijama prema istočnome Jadranu te potaknuta mogućim proširivanjem svojih prekomorskih stečevina – službeno priključuje kršćanskim saveznicima (papa, Habsburzi, Poljska). Redaju se posvjedočenja o neuspješnoj opsadi Sinja 1684. i 1685. godine, o uspješnim ratnim godinama i postignućima (zauzimanje Sinja 1686, Herceg-Novog 1687. i Knina 1688. godine), ali i o mletačko-dubrovačkom diplomatskom prijeporu oko osmanskih enklava u Kleku i Sutorini. Saznajemo o taktičkim dilemama mletačkih vojnih vlasti, uspješnoj primjeni modela vojne revolucije u ratovanju, angažmanu plaćeničkih i morlačkih postrojbi, stavovima dalmatinskih (nad)biskupa i njihovim izvješćima Svetoj Stolici, pojednostima tijekom odvijanja znamenitijih opsada i bitaka, glavnim protagonistima obaju zaraćenih strana te, naposljetku, o crti razgraničenja (Linija Grimani) kojom su potvrđena mletačka proširenja u Dalmaciji.

Treći dio knjige (»Stagnacija«, 227–260) sadrži dva poglavlja. U prvome poglavlju (227–238) obrađuje se Drugi morejski rat (1714. – 1718.), za dalmatinsku povijest možda najpoznatiji po uspješnoj obrani Sinja (1715.) i mletačkom zauzimanju Imotskog (1717.), čime su potvrđeni i dijelom prošireni posjedi Serenissime stečeni u prethodnome ratu.

Nakon Požarevačkog mira 1718. godine, mletačke stečevina na istočnome Jadranu ulaze u mirnodopsko 18. stoljeće, a novoosvojeno područje organizira se kao Vojna krajina. Posljednje stoljeće mletačke uprave pokazalo je, razvidno iz ovdje analiziranih izvješća, sve teškoće s kojima se Serenissima suočavala nakon gubitka velikog dijela svojih sredozemnih grčkih posjeda. Neuspjesi u gospodarskoj politici i provođenju reforma, nedostatak strategije, izazovi na jugu Jadrana poput pojave samozvanca Stjepana Maloga, teme su koje autor izdvaja kao ogledne u prikazu posljednjih desetljeća mletačke prevlasti na istočnome Jadranu (poglavlje »Izazovi modernosti«, 239–260).

Na kraju knjige nalaze se sažetci na hrvatskom i engleskom jeziku (261–266), popis izvora i literature (267–273), kazalo osobnih imena (275–285) i kazalo zemljopisnih naziva (286–295).

Ratovi, vojna tehnologija, naoružanje, plaćenici i morlački vojnici, providuri, nadbiskupi, osmanski dužnosnici, diplomacija, mirovni sporazumi i crte razgraničenja, uloga Crkve – sve su to ključne riječi prilikom oslikavanja burnog i bremenitog 17. i 18. stoljeća dalmatinske povijesti. Dalmacija i Mleci promatrani kroz spise mletačke nuncijature zanimljiva su i svakako istraživački vrlo zahvalna problematika. Josip Vrandečić stoga je ovom monografijom znanstvenoj javnosti, posebice proučavateljima ranoga novog vijeka na području istočnog Jadrana, podario djelo koje će nedvojbeno imati zapaženo mjesto u hrvatskoj historiografiji.

Lovorka Čoralić

Darka BILIĆ, Inženjeri u službi Mletačke Republike. Inženjeri i civilna arhitektura u 18. stoljeću u mletačkoj Dalmaciji i Albaniji, Književni krug, Split, 2013., 421 str.

Početkom 2014. godine u Splitu je predstavljena knjiga Darke Bilić, *Inženjeri u službi Mletačke Republike. Inženjeri i civilna arhitektura u 18. stoljeću u mletačkoj Dalmaciji i Albaniji*, koja je krajem 2013. godine objavljena u izdanju splitskoga Književnog kruga. Knjiga je zapravo prerađena i dopunjena doktorska disertacija autorice koja je nastala kao rezultat njezina višegodišnjeg rada na sačuvanoj građi iz Archivio di Stato di Venezia i Državnog Arhiva u Zadru. Zahvaljujući proučavanju obilja izvora i kritičkoj prosudbi relevantne literature knjiga je u velikom opsegu uspjela rasvijetliti poslovnu aktivnost i privatni život pedesetak civilnih inženjera na području mletačke Dalmacije i Albanije u 18. stoljeću.

Knjiga je konceptualno podijeljena u dva veća dijela koja prezentiraju urbanističke zahvate Mletačke Republike na istočnom Jadranu i njihove glavne protagoniste. Pritom prvi dio, koji se sastoji od četiri poglavlja, općenito analizira graditeljsku djelatnost i utjecaj državnog aparata na promjene u gradskim prostorima, dok drugi dio knjige donosi biografije inženjera i njihov graditeljski opus.

U »Uvodu« (7–14) na početku knjige autorica analizira korijene inženjerskog opusa i mletački *renovatio securitatis* u 15. stoljeću te predstavlja novu znanstvenu disciplinu neovisnu o arhitekturi – utvrđeno graditeljstvo. Na temelju suvremenih traktata objašnjava se razvoj